

TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA

2023
3-son

ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal



ISSN 2181-8274

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA SAHNALASHTIRISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH SHAKLLARI

Zamira Teshabayeva,

Chirchiq davlat pedgogika universiteti “Maktabgacha ta'lim metodikasi” kafedrası dosenti, p.f.f.d (PhD);

Iroda Shokirova,

Chirchiq davlat pedgogika universiteti “Maktabgacha ta'lim” fakulteti talabasi;

Nargiza Qurbonova,

Chirchiq davlat pedgogika universiteti “Maktabgacha ta'lim” fakulteti talabasi

Annotasiya

Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotida sahnalashtirish faoliyatining ahamiyati, sahnalashtirilgan o'yin faoliyati shakllari turlari va ularni tashkil etish usullari bayon etilgan. Ta'riflab o'tilgan tafsiflar maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachi pedagoglari, shuningdek, metodistlarning ish faoliyati tajribalarini o'rganish tufayli yoritildi.

Kalit so'zlar: sahnalashtirish, o'yin faoliyati shakllari, ijodiy faoliyat, faollashuv, tashabbuskorlik, emosional rivojlanish, ijrochilik.

Аннотация

В статье обсуждается важность постановки в дошкольном образовании, формы постановочной игровой деятельности и способы ее организации. Описания уточнены благодаря изучению опыта педагогов дошкольного образования, а также методистов.

Ключевые слова: постановочная деятельность, формы игровой деятельности, творческая активность, активизация, инициативность, эмоциональное развитие, перформанс.

Annotation

This article discusses the importance of staging in preschool education, the types of staged play activities and ways to organize them. The descriptions were clarified due to the study of the experience of teachers of preschool education, as well as methodologists.

Keywords: staging activities, forms of play activities, creative activity, activation, initiative, emotional development, performance.

Yurtimizda kechayotgan keng ko'lamli ijtimoiy-ma'naviy islohotlar, fan-texnika va ishlab chiqarish keskin rivojlanib borayotganligi – jamiyat talablariga javob bera oluvchi shaxsni tarbiyalash masalasini kun tartibiga ko'ndalang qo'yimoqda. Kelajak poydevori bo'lgan, har jihatdan mas'uliyatli, ma'naviy yetuk, bir so'z bilan aytganda, jamiyat taraqqiyoti uchun munosib hissa qo'sha oladigan yoshlarni tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maktabgacha ta'lim tizimi uygun rivojlangan shaxsni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega, chunki maktabgacha yoshdagi bolaga singdirilgan bilim va qadriyatlar uning kelgusidagi butun hayotini belgilab beradi. Keyingi yillarda O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim-tizimini rivojlantirish va samarali faoliyat ko'rsatishiga qaratilgan bir qator normativ-huquqiy hujjatlar, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmonlari qabul qilindi.

“Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'grisida”gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentabrda qarorida milliy-madaniy, tarixiy qadriyatlarni aks ettiruvchi va bolalikdan kitob o'qishga qiziqishni uyg'otuvchi o'quv metodik, didaktik materiallar va badiiy adabiyotlarni tayyorlash ham-

da maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyatiga joriy etish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish vazifalari belgilab berildi.

O'zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'grisida”gi Qonunning 4-moddasida har bir bolaning iste'dodi nishonalarini, ishtiyoqlari va qobiliyatlarini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar tengligi, maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish oila hamda maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyaviy ta'sirining birligi keltirilgan.

Maktabgacha yosh-shaxsning dastlabki kamol topish davridir. Har bir bola shaxsining rivojlanishi, jumladan, ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda uni adabiyotga, san'atga qiziqish va xalqimizning boy madaniy merosiga nisbatan hurmatni tarbiyalash vazifalarini amalga oshirishda pedagog yetakchi rol o'ynaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda tarbiyaning turli metodlarini qo'llash va “Ilk qadam” davlat o'quv dasturida belgilab berilganidek, o'quv-tarbiyaviy faoliyatning o'zaro uyg'unligini taminlash, ularni o'yin tarzida tashkil etish lozim.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida sahnalashtirilgan faoliyat shakllarini tahlil qilishdan asosiy maqsad, makta-

bgacha ta'lim tashkilotida sahnalashtirish faoliyatiga oid mamlakatimiz va xorijiy olimlarning pedagogik g'oyalarini o'rganish hamda amaliyotga tatbiq qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Maktabgacha yosh-shaxsning dastlabki kamol topish davridir. Taniqli rus ma'rifatchisi va pedagogi, bolalar teatri asoschisi A.T.Bolotovning fikricha, "spektaklga tayyorgarlik davrida oila a'zolari va kattalar tomonidan ko'rsatiladigan madad bola tarbiyasida alohida ijobiy rol o'ynashi mumkin" [4, 131].

XIX-XX asrlarda pedagogika sohasida teatr axloqiy va badiiy-estetik tarbiyaning asosiy elementi sifatida qaralar shakllanadi.

N.A.Berdayev, V.M.Solovyov kabi ijodning psixologik asoslarini tadqiq etgan, ijodkor shaxsning shakllanishi muammolarini o'rgangan mutafakkirlarning falsafiy asarlari teatr pedagogikasining shakllanishiga turtki bo'ldi.

Rus shoiri, adabiyotshunos, teatr pedagogi Nikolay Nikolayevich Baxtin bolalarda "dramatik instinkt" mavjudligini e'tirof etdi. Bu esa teatr san'atining muhimligini yana bir bor eslatdi. Baxtin bolalardagi ushbu "instinkt"ni rivojlantirib borishni tavsiya etdi. U oilada ulg'ayayotgan bolalarga qo'g'irchoq teatri, komik teatr, soya teatri, mos kelishini va ularda ertak, tarixiy, etnografik va maishiy mazmundagi pyesalarni qo'yish mumkinligini ta'kidlab o'tgan. Uning fikricha, teatrda o'ynash 12-yoshgacha bo'lgan bolaning bo'sh vaqtini foydali o'tishiga xizmat qiladi [5, 182].

Kattalarning to'g'ri boshqaruvi ostida bolaning dramatik o'yinga bo'lgan qiziqishi uning rivojlanishi uchun ulkan naf keltirishi mumkin.

Zamonaviy bosqichda bolalarning teatrlashtirilgan faoliyatga bo'lgan qiziqishi ortgan. Voqelikka bo'lgan faol ijodiy munosabat, insonga va insonparvarlikka yo'naltirilgan pedagogik dasturlar va texnologiyalar hozirda ilg'or g'oyalar deb hisoblanmoqda. Pedagog-psixologlar san'at yordamidagi estetik tarbiyaga didni, hissiyotni rivojlantiruvchi, tabiat, borliq va o'z-o'ziga munosabatni shakllantiruvchi jarayondek baho berib, uning qimmatligini alohida ta'kidlaydilar.

O'rganilgan adabiyotlar va kuzatuvlarimizning ko'rsatishicha teatr san'ati bola shaxsining hartomonlama rivojlanishiga ko'maklashadi, teatr san'ati bilan muloqot qilib borar ekan, bolalar bir-biriga nisbatan toqatli, kelishuvchan, og'ir-bosiq bo'lib, o'zini tartibga solib oladi. Teatr maktabgacha yoshdagi bolalarning his-tuyg'ulari va kayfiyati (ruhiyati)ga kuchli ta'sir o'tkazadi, ularning fikrlash doirasini kengaytirib, nutqini boyitadi, axloqiy-manaviy tasavvurini shakllantiradi, intellektual qobiliyatlarini oshiradi. Teatr bolani ma'naviy tarbiyalaydi. Teatr – sehrli olam, unda bola o'ynab quvonadi, o'ynab atrof olamni o'rganadi, ya'ni uning ichki olami boyiydi. Bolada ijodga e'tibor, qiziqish, intilishning namoyon bo'lishi uning taassurotlarini yangilaydigan emotsional undovlarni talab qiladi. Bu borada teatrlashtirish faoliyatining juda katta

ijobiy ahamiyatini alohida ta'kidlash mumkin. Pedagogik jihatdan to'g'ri tashkil qilingan bu kabi faoliyat bola hayotiga yangi mazmun olib kiradi. Quvonch hissini uyg'otib, barcha kuch va qobiliyatlari, jumladan, nutqiy rivojlanish qobiliyatlarini faoliyatga safarbar qilishga undaydi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida sahnalashtirilgan o'yin faoliyati shakllari bir necha xil bo'lib, u o'zining barcha turlari bilan bolalarni badiiy tarbiyalash, estetik rivojlantirishga ko'maklashadi. Ularni yangi taassurotlar bilan boyitadi, avval egallagan bilimlarini mustahkamlaydi, faollashtiradi, tashabbuskorligi, nutqi, badiiy didini rivojlantiradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida sahnalashtirish faoliyatini o'tkazish vaqti belgilanmagan, ushbu faoliyatni pedagogik faoliyatdan kelib chiqib, ya'ni integrativlik prinsipiga tayangan holda tashkil etish mumkin.

Quyida maktabgacha ta'lim tashkilotida sahnalashtirish faoliyatini tashkil etishning turli shakllarini keltirib o'tamiz:

Ta'limiy faoliyatlar. Ta'limiy faoliyat bir vaqtning o'zida ta'limiy va tarbiyaviy vazifalarini bajarishi kerak. Uning mazmuni, shakli va metodi uch maqsadga erishishi uchun qaratilgan bo'lishi lozim: nutq va teatr-ijrochilik faoliyati ko'nikmalarini rivojlantirish; ijodkorlik muhitini yaratish; bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlantirish

Ko'ngilochar o'yinlar. Ko'ngilochar o'yinlar san'atining barcha shakllarini birlashtiradi. Ularning ko'p turlari mavjud bo'lib, konsertlar, qo'g'irchoq teatri tomoshasi, bolalar, tarbiyachi-xodimlar va ota-onalar hamkorligida tayyorlangan sahna teatri yoki qo'g'irchoq teatri tomoshalarini o'z ichiga oladi.

Bayramlar. Tashkil etilgan bayramlar bolalarga quvonch bag'ishlab, ijodiy qobiliyatlarini namoyon etish imkoniyatini berishi lozim.

Bayramlar bolalarning xotirasida uzoq vaqt saqlanib qoladigan taassurotlar manbayidir. Shu sababli bayramga tayyorgarlik jarayonida, eng avval, yaxshi tayyorlangan senariy, har bir bolaning bayram tadbirlaridagi ishtiroki, kayfiyati va san'at turlarining o'zaro uyg'unligiga e'tibor qaratish muhim.

Professional teatr studiyalarining namoyishlari. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida professional teatr studiyalarining (sirk, qo'g'irchoq teatri, sahna teatri) namoyishlarini tashkil etilishi.

To'garak ishi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning sahnalashtirilgan faoliyatini tashkil etishning yana bir shakli to'garak ishidir. To'garak ishlari quyidagi masalalarni hal etishda yordam beradi: bolalarning fantaziyasi, tasavvuri, barcha turdagi xotiralari va ijodkorliklarini (badiiy nutq, musiqali o'yin, raqs, sahna) rivojlantiradi.

Agarda maxsus teatr to'garagi tashkil etilgan bo'lsa, teatr to'garagi rahbari ishtirok etishni xohlagan bolalar bilan ish olib boradi. Bunda rahbar rejissor bo'ladi, bolalar esa aktyor vazifasini bajaradi. Rahbar o'z oldiga maqsad

qo'yadi bolalar bilan ishlashda ssenariy, rejissorlik va sahnalashtirilgan ish bilan chegaralanmaslik, maktabgacha ta'lim tashkilotida o'tadigan davri davomida bolalar-da ijodkorlik qobiliyatini shakllantirishi lozim.

Butun spektaklning sahnalashtirish ishi esa maxsus mashg'ulotlarda, haftada bir marotaba 30-40 daqiqa davomida kunning birinchi yoki ikkinchi yarimida o'tkaziladi. Mashg'ulotlarni tashkil qilish jarayonida shunga e'tibor qaratish joizki, agar bolada bilim ko'nikma bo'lsa-yu, qiziqish, xohish bo'lmasa, faollik bo'lmaydi.

Xulosa shuki, yuqoridagi keltirilgan mulohazalardan kelib chiqib, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan sahnalashtirish faoliyatini rivojlantirish mazmuni quyidagilardan iborat bo'lishi lozim:

– maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning ijodiy faolligi uchun sharoit yaratish;

– tarbiyalanuvchilarning san'at sohasiga doir qobiliyatlarini aniqlash va shakllantirish;

– pedagogik jarayonda, faoliyat markazlarida teatrlashtirilgan va boshqa faoliyat turlarining doimiy aloqadorligi uchun sharoit yaratish;

– bolani ma'naviy tarbiyalash, atrof-olam bilan tanishtirish, emotsional olamini boyitish, ijodga e'tibor va qiziqish uygotish;

– kommunikativ munosabatlarni rivojlantirish, o'rtoqlarini eshita olish va o'zaro fikr-mulohazalarni inobatga olgan holda, ishlash malakalarini rivojlantirish;

– bolalarni teatr madaniyatiga oshno qilish;

– xalqimizning boy madaniy-ma'naviy merosi haqida tushuncha va tasavvurga ega bo'lish va ularni qadrlashga o'rgatishdan iborat.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 9-sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'grisida"gi PQ-3261-son qarori.

2. O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 16-dekabrdagi "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'RQ-595-son Qonuni.

3. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. Maktabgacha ta'lim vazirligi MH-1- son buyrug'i. – T., 2018. – 32 b.

4. Болотов Андрей Тимофеевич. Избранное. – Псков: изд-во ПОИПКРО, 1993. http://az.lib.ru/b/bolotow_a_t/text_0020.shtml

5. Мурдалов М.М. Провинциальный библиограф: Николай Николаевич Бахтин. – М.: Издательские решения, 2020. – 518 с.

6. Qodirova F.R., Toshpo'latova Sh.Q., A'zamova M.N. Maktabgacha pedagogika / O'quv qo'llanma. – T.: Ma'naviyat, 2013. – 138 b.

7. Teshabayeva Z.S. Bolalarni sahnalashtirish va ijodiy faoliyatga o'rgatish / Darslik. – T.: MALIK PRINT, 2022. 72-74 b.

8. Усова А.П. Обучение в детском саду / Под.ред. А.В.Запорожца. – 3 изд. Испр. – М.: Просвещение, 1991. - 168 с.



O'QUVCHILARGA TABIATNI MUHOFAZA QILISH, UNI ASRASH VA E'ZOZLASH ORQALI EKOLOGIK TARBIYA BERISH

Nazira Ro'ziyeva,

Termiz muhandislik texnologiya instituti o'qituvchisi

Anotatsiya

Ushbu maqola o'quvchilarda tabiatni muhofaza qilish, uni asrab-avaylash va e'zozlash, atrof-muhitga oqilona munosabatda bo'lishga va ekologik tushuncha tabiatga atrof-muhitga mehr uyg'otish, tejankorlik xususiyatlarini inson tafakkurida shakllantirishga qaratilgan. Maqolada aynan shu bilan bog'liq muammolarga yechim topish uchun, hukumatning qanday yo'l tutishu maqsadga muvofiq ekanligi, jamiyat va har bir fuqaroning bunday ishlarda qanday ishtirok etishlari kerakligi ko'rsatiladi. Shuningdek, ekologik tarbiya berishda o'quvchilarning muhim ahamiyati ko'rsatiladi va ularga qanday bilim va ko'nikmalar olib borish kerakligi aytiladi.

Kalit so'zlar: ekologik tarbiya, ekologik ta'lim, tabiatni muhofaza qilish, ekologik dunyoqarash, atrof-muhit, tabiat ne'matlari, atmosfera havosi, aholi sog'ligi, tabiat muhofazasi, ochiq osmon, hayvonot olami, o'simliklar olami.

Аннотация

Данная статья направлена на охрану учащимися природы, ее сохранение и бережное отношение, разумное отношение к окружающей среде, а понятие экологии заключается в воспитании любви к природе и окружающей среде, формировании в мышлении человека характеристик бережливости. В статье показано, какие шаги должна предпринять власть, чтобы найти решение этих проблем, как общество и каждый гражданин должны участвовать